

Vincze Gábor

TOVÁBB A LEJTŐN – A GÖDÖR ALJÁIG

– *Magyar–román kapcsolatok 1989 második felében,
a magyar diplomáciai iratok tükrében* –

A Székelyföld 2009. júliusi számában megjelent dolgozatunkat azzal fejeztük be, hogy leszögeztük: „a két állam viszonya 1989 közepére a korábban elképzelhetetlen szintre süllyedt. Persze aki csak egy kicsit is tisztában volt a Ceaușescu-rezsim jellegével, nem gondolhatta, hogy a helyzet javulni fog – sőt, további romlásra lehetett számítani.” Így is lett.

Bármi történt Magyarországon, azt Bukarestben – mondhatni automatikusan – „románellenes” propagandának vagy megmozdulásnak tekintették. Így volt ez Nagy Imre és mártírtársai június 16-i újratemetése után is. 17-én éjfélkor¹ bekérte Ioan Totu külügyminiszter Szűts Pál nagykövetet, és egyebek mellett azt közölte vele, hogy az előző nap Budapesten „egyes magyar személyek” (sic!) újra temetésével kapcsolatosan „román és szocialista ellenes, sovíniszta, horthysta, revizionista megnyilvánulásokra került sor”, ezért kormánya úgy ítéli meg, hogy „az ellene szervezett megnyilvánulások és akciók révén Magyarország Európa és a világ destabilizáló tényezőjévé vált...” (Lásd az 1. sz. alatti iratot.)

Az előre megfabrikált, képtelen vádakra a nagykövet nem tartotta érdemesnek reagálni, ezért az elmondottak komolytalanságát azzal kívánta kifejezni, hogy szó nélkül távozott a minisztertől, a külügyminisztériumának pedig azt javasolta, hogy ne is reagáljanak a román közlésre. A nagykövet egyébként már korábban is jelentette, hogy a román vezetés készül június 16-ra. Úgy gondolták, hogy valamilyen botrányra, utcai megmozdulásra fog sor kerülni Budapesten, de mivel ez nem következett be, csak nem akartak az események mellett elmenni anélkül, hogy „politikai muníciójuk” legalább egy

¹ Bényi József külügyminiszter-helyettes egy június 19-i feljegyzésében úgy vélte, föltehetően azért rendelte be Totu Szűtsöt éjjelre, hogy „közlésének drámai színezetet adjon.” Megítélése szerint „előre eltervezett lépésről van szó, amire nagykövetünk több korábbi jelzése utalt, mégha a szokatlan időponttal ezt a látszatot igyekeznek is elfedni.” Megjegyezte azt is, hogy a tiltakozó jegyzék szövegén átsüt „a szűk vezetői testület olthatatlan magyar-gyűlölete és egyúttal a félelem is a magyarországi változások erjesztő hatásától.” Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban: MOL), XIX-J-1-j, 74. doboz, 002884/1/1989.

részét föl ne használják. Ennek következtében 17-én, vasárnap országszerte a vállalatoknál, közintézményeknél tiltakozó nagygyűléseket tartottak a budapesti „események” miatt. Például Bihar község kivezényelt lakosai a „Conducător”-nak küldött táviratukban kijelentették, hogy „határozottan elutasítunk mindennemű diverzionista, sovén és irredenta akciót, bármely országból jöjjön is, amelyek durva beavatkozást jelentenek az ország belügyeibe, igyekeznek rágalmozni a romániai realitásokat, torzítani a román nép hősi, sokévezredes történetét.”² (Az akkori pártsajtó több ehhez hasonló táviratot közölt azokban a napokban.)

Ezek után Bényi József külügyminiszter-helyettes azt is megkérdőjelezte, hogy van-e értelme egyáltalán részt venni a Varsói Szerződés Politikai Tanácskozó Testülete július 6-i bukaresti ülésén. Főnöke, Horn Gyula nem értett egyet a távolmaradással. Pedig Bényinek igaza volt: sok értelme ugyanis nem volt annak, hogy a Németh Miklós-vezette delegáció kiutazott a román fővárosba. Az ellentétek ott sem csillapodtak, legfeljebb ideológiai köntösben jelentek meg – vagyis a „reform-tábor” és az „ortodox” reformellenesek ellentétéként manifesztálódtak. A plenáris ülés alatt Totu külügyminiszter többször fölkereste a magyar delegációt és – Ceaușescura hivatkozva – ismét szorgalmazta, hogy legyen egy újabb legfelsőbb szintű magyar–román találkozó. Ebbe persze a magyar fél nem ment bele – tanultak az aradi kudarcból. Jellemző az ottani légkörre, hogy újságírói kérdésre Horn bevallotta, csupán abban értettek egyet, hogy „szomszédok vagyunk”.

Csupán két nap telt el azt követően, hogy a magyar delegáció hazautazott Bukarestből, amikor újabb román tiltakozásra került sor. Totu ismét bekérte Szűts Pált és amiatt tiltakozott, hogy – szerintük – a Bush budapesti látogatásán adott fogadáson két román diplomata „románellenes, s területi követeléseket tartalmazó jelszavakat hallott a tömegben, és ilyen transzparens is volt”.³ Erre a képtelenségre a magyar fél nem is reagált. . .

De ez a román vezetést nem akadályozta meg abban, hogy újabb ürügyre hivatkozva augusztus elején ne protestáljon. Ezúttal az verte ki a biztosítékot, hogy az MTV július 31-én levetítette Sugár András akkori budapesti „sztáripportyer” I. Mihály román királlyal Svájcban készített interjúját. (Ebben az 1947 vége óta emigrációban élő uralkodó elítélte Ceaușescu barbár politikáját, a magyar kisebbség üldözését és a falurombolást, és kifejtette, hogy nézete szerint ez nem más, mint az emberiség elleni bűntett.) Augusztus 2-án Totu magához kérte Rudas Ernő ideiglenes ügyvivőt, és kijelentette, hogy az interjú „román-

2 *Előre*, 1989. június 20.

3 Szűts Pál: *Bukaresti napló, 1985–1990*. Osiris, Budapest, 1998. 238–239.

ellenes, szocialista-ellenes, fasiszta jellegű”, majd közölte, hogy hazarendelik a nagykövetet „konzultációra”.⁴ A hisztérikus román reagálás azért is nevetséges, hiszen a magyarországi TV-adást jórészt csak az ország nyugati sávjában lehetett fogni, de az adást nem csak zavarni igyekeztek, hanem akik a szabadban próbálták befogni Budapestet, azokat a rendőrség zaklatta.

Ilyen előzmények után joggal lehetett tartani attól, hogy a hagyományos október 6-i aradi koszorúzás elé is akadályokat gördít a román vezetés. Október 3-án a nagykövetségről bejelentették a koszorúzási szándékukat, de a válasz az volt, hogy az érvényben lévő törvények szerint Romániában csak azok koszorúzhatnak, „akiket az RSZK hivatalos szervei meghívnak, ilyen meghívással a magyar fél által betervezett szervek nem rendelkeznek, ezért ők így hivatalosan koszorút nem helyezhetnek el az emlékművön.”⁵ Emiatt másnap Őszi István külügyminiszter-helyettes bekérette Ion Chira ügyvivőt és tiltakozásának adott hangot, majd reményét fejezte ki, hogy „az ígérethez híven a román fél a koszorúzásra Romániába beutazni kívánó magyar állampolgárok mozgását semmilyen tekintetben sem fogja korlátozni.”⁶ Pedig épp ez történt. A nagylaki és a gyulavári határállomásokon gyakorlatilag „részleges határzárát” vezettek be: a román vámosok és határőrök mindenbe belekötöttek, illetve akit csak lehetett, visszaküldtek Magyarországra, elsősorban azokat, akiknél nemzetiszínű szalagot, koszorút, videokamerát találtak.⁷ De mindez nem volt elég. Aradon gyakorlatilag lehetetlenné tették, hogy a „civiliek” (magyarországiak és helybeli magyarok) elhelyezhessék a vesztőhelynél lévő emlékműnél a koszorúikat, és csupán csak a bukaresti magyar diplomáciai küldöttség juthatott oda – meglehetősen megalázó körülmények között.⁸ (Lásd a 3. sz. alatti iratokat.)

Az év utolsó hónapjaiban mindenki előtt nyilvánvaló volt, hogy a két állam között hidegháborús feszültség alakult ki. A hidegháború pedig már-már „forró” háborúba csapott át: még június végén olyan hírek jutottak el a külügybe, hogy Szatmárnémeti, Nagykároly, Nagyszentmiklós, Belényes, Lugos, Karánsebes

4 MOL, XIX-J-1-j, 74. doboz, 003310/1989.

5 MOL, XIX-J-1-j, 74. doboz, 003717/1/1989.

6 MOL, XIX-J-1-j, 74. doboz, 003717/2/1989.

7 Szűts Pál kiküldte Nagylakra Csikós Imre konzult, hogy tájékozódjék a román fél magatartásának okáról, ám nem hogy magyarázatot nem kapott, de diplomata mivoltát is semmibe vette az ottani határőrparancsnok... MOL, XIX-J-1-j, 74. doboz., 004034/1989.

8 Nagy „biztonsági őrizet” közepette, némán zajlott a diplomaták koszorúzása, illetve motorbőgés kísérte azt, „és ez így ment addig, míg elhelyeztük virágainkat, ezúttal magunkban, főhajtással, sírással küszködve, haraggal a szívünkben” – írta utóbb visszaemlékezésében keserűen a nagykövet. *Szűts*, 1998. 244.

körzetében „a katonai egységeket magasabb készségi fokba helyezték”, a szaniszlói erdőbe pedig gyalogságot, tankokat, ágyúkat irányítottak.⁹ Egy nyári hírszerzői jelentés szerint pedig: „a román hadvezetés ez év őszére (október-november) tervbe vett egy Magyarország elleni katonai offenzívát. Állítólag meg vannak győződve arról, hogy gyorsan, számottevő akadályba nem ütközve jutnak el a Tisza vonaláig, még mielőtt a magyar hadsereg mozgósítani tudná dunántúli egységeit.”¹⁰ Hogy a „Conducător” komolyan gondolta-e a katonai fenyegetést, nehéz eldönteni. A súlyos konfrontáció kitörése már csak a Varsói Szerződés még létező – bár már alig működő – szervezete miatt sem valószínűsíthető – de ne feledjük: az örült diktátorok egy idő után nem képesek racionálisan gondolkodni és cselekedni...

Katonai incidensre szerencsére nem került sor, de a két ország határán nem egyszer előfordult román határsértés (sőt, gyilkosság!¹¹) a határőrök részéről, miközben menekülteket üldöztek.¹² Az év második felében ugyanis a korábbiaknál is nagyobb számban özönlöttek be az erdélyi magyarok, németek – és egy idő után már a románok is – Magyarországra.

Természetesen nem csak az államközi kapcsolatok mélypontra sülyedése foglalkoztatta a bukaresti magyar diplomátákat és a budapesti vezetést (és a magyar közvélemény jobbik felét), hanem az erdélyi magyarság mind kétségbe ejtőbb helyzete is. Továbbra is figyelemmel kísérték a falurombolással kapcsolatos információkat¹³, több jelentés szól egyes magyar értelmiségiek (Cs. Gyimesi Éva, Sütő András) zaklatásáról.¹⁴

Egy 1989 nyári nagyköveti beszámolóban Szűts Pál úgy értékelte, hogy „a magyar nemzetiség helyzete több szempontból válságjeleket mutat. [...]

9 MOL, XIX-J-1-j, 76. doboz, 003029/1989.

10 Idézi Béla Révész: „Out of Romania!” Reasons and Methods as Reflected in State Security Documents, 1987-1989. In: *Regio – Minorities, Politics, Society*, 2008. (vol. 11), 50.

11 A legnagyobb port kavart eset egy szatmári kisfiú, Pécsi Norbert Artúr halála volt, aki szökni sem akart, csak a Szamos töltesen kerékpározott. A halálának körülményeiről keletkezett hivatalos iratok másolatban eljutottak a nagykövetségre, mely azt továbbította Budapestre.

12 A határőrizet megszigorításáról lásd: *Révész*, 2008., 54–55.

13 Július 19-én például azt jelentette Szűts Pál, hogy Hargita megyében a megszüntetendő községközpontok, illetve az új központok az alábbiak lesznek: Homoródalmás/Lövete, Oklánd/Homoródszentmárton, Székelyderzs/Kányád, Gyergyóholló/Gyergyóölgyes, Csíkpálfalva/Csíkszépvíz, Székelyandrásfalva/Újszékely vagy Székelyszenterzsébet. „Ezeket az információkat csak szóban közölték az érintett szervekkel, tudomásunk szerint mindössze a Nemzeti Bank megyei fiókjának küldtek leíratot az ügyben, amit a folyamatban lévő pénzügyi vonatkozások indokoltak.” MOL, XIX-J-1-j, 75. doboz, 002457/1989.

14 Cs. Gyimesi Éva zaklatásáról június 28-án, Sütő Andrásról július 5-én, majd november 9-én jelentett a nagykövet. MOL, XIX-J-1-j, 75. doboz, 003087/2/1989., valamint 76. doboz, 003015/1989. és 00308/1989.7

Mindemellett lépten-nyomon tapasztalhatók az erőszakos asszimiláció jegyei. Ilyen körülmények között alig-alig fordul elő egyéni, nyilvános szembenállás a hatalommal...¹⁵ Úgy látszik az egyébként jól tájékozott magyar diplomata megfeledezett egy „magányos harcosról”, a temesvári református lelkésztől.

Tőkés Lászlóra már a nyolcvanas évek közepén fölfigyeltek a kolozsvári és a bukaresti magyar diplomáciai képviseltek¹⁶, de a nagykövetség ingerküszöbét valami oknál fogva nem érte el az ún. aradi nyilatkozat.¹⁷ 1989. második felében azonban megszorodtak a róla szóló jelentések, ami az események ismeretében természetesnek mondható.

A lelkész régóta vívta harcát a kollaboráns, részben ügynökökből álló református egyházkormányzattal.¹⁸ 1986-ban Temesvárra helyezte Papp László nagyváradi püspök, de a Securitate továbbra is szorosan figyeltette minden lépését, míg végül a korábban emlegetett aradi nyilatkozat miatt a nagyváradi (királyhágómelléki) egyházkormányzatnál (illetve a politikai rendőrségnél) betelt a pohár. 1989 márciusában közölték vele, hogy elmozdítják a szolgálati helyéről. Az Egyházmegyei Fegyelmi Bizottság elnöksége április 1-én fölfüggesztette az állásából, amit ő megfellebbezett. A hívei, a presbitérium kiállt mellette ezért megtagadta, hogy elhagyja a gyülekezetét. Ezzel nyílt harc vette kezdetét közte és az egyházi (valamint az utóbbi támogató világi) hatóságokkal.

Még június 12-én érkezett be az első jelentés a budapesti külügyminisztériumba Tőkés László május 12-i áthelyezésének ügyéről.¹⁹ Három hónappal később Rudas Ernő ideiglenes ügyvivő egyebek mellett azt jelentette, hogy a lelkész nehéz helyzetben van: három-négy hónapja nem kap fizetést. Ráadásul a vallásügyi főfelügyelő megfenyegette azért, mert kijuttatott két, a püspöknek írott levelét, melyet a Vasárnapi Újságban fölolvastak.²⁰ (A

15 MOL, XIX-J-1-j, 74. doboz, 002933/1989.

16 Az első jelentések, melyek a Désről eltávolított segédlelkész tiltakozó akcióiról számoltak be, 1985 közepéről származnak. A diplomáciai képviselteken keresztül kijutottak Budapestre az 1985. július 18-i és 23-i nyilatkozatai, valamint a Református Világszövetségnek címzett tájékoztatója is.

17 Bővebben lásd: Molnár János: *Az aradi állásfoglalás a magyar-román diplomáciai kapcsolatokról és a „Vasile-dosszié” tükrében*. Partium Kiadó, Nagyvárad, 2008.

18 Bővebben lásd: Molnár János: *Szigorúan ellenőrzött evangélium*. 1. köt. Partium Kiadó, Nagyvárad, 2009.

19 A püspök május 12-én telefonon közölte vele, hogy a következő héten elhelyezik, melyet ő írásban visszautasított. Május 17-én a lelkészi hivatal átvételére érkezett bizottságot a presbitérium határozatára és a gyülekezet akaratára hivatkozva visszautasította.

20 MOL, XIX-J-1-j, 76. doboz, 002730/2/1989. A Vasárnapi Újság augusztus 27-i, szeptember 3-i és 10-i adásaiban elhangzott szöveget közli: Tőkés László: *Temesvár ostroma 1989*.

szélesebb közvélemény először július 24-én értesülhetett Tökés László üldöztetéséről, amikor az MTV bemutatta a francia tévések által készített interjút.) Az események ezt követően fölgyorsultak. A lelkészt augusztus 30-án berendelték a körzeti rendőrségre, ahol fölhívták figyelmét, hogy temesvári tartózkodási engedélye október folyamán lejár, így legkésőbb októberben mindenképpen el kell hagynia a várost. Ha ezt nem teszi, kilakoltatják, kitoloncoltatják onnan. Természetesen az Erdélyi Magyar Hírügynökség is rendszeresen foglalkozott a lelkész ügyével. (A jelentéseket kijuttatták a nagy nyugati hírközlő szervekhez, szerkesztőségekhez.) Az 1989/86-os számú jelentésükben például ez olvasható: „Tökés László, mint ismeretes, több esetben igen határozott hangnemben kritizálta a nemzetközi és a magyar nyomtatott sajtóban, valamint a televízióban és rádióban a román rezsim politikáját. Ezt követően szinte teljesen elszigetelték őt a külvilágtól; így külföldről telefonon gyakorlatilag ma már lehetetlen elérni. Fontosabb és jellemzőbb ugyanakkor, hogy a titkosrendőrség elsősorban egyházi előljáróit igyekszik – nem kis sikerrel – megnyerni félreállításához.”

Szűts Pál a szeptember 21-i jelentésében kiegészítve az előbbi információt, többek között arról számolt be, hogy a lelkész mellett erős a szolidaritás: „Többen is elmondták, hogy a gyülekezet elhatározta, megakadályozzák Tökés László eltávolítását. [...] Megbízható információval rendelkezünk viszont arról, hogy Tökés utódjaként kinevezett Makai vezetéknevű református lelkész²¹ még nem érkezett meg Temesvárra. Jelenleg Aradon tartózkodik.”²² (Őt egyébként tíz nappal korábban nevezték ki Temesvárra, mint ahogy Tökést elbocsátották volna!)

Szeptember 23-án kilakoltatási per indult ellene, október 3-án pedig a városi rendőrség közölte vele, hogy nem hosszabbítják meg az ő és családja ideiglenes tartózkodási engedélyét. Emiatt a presbitérium levéllel fordult Papp Lászlóhoz, melyben közölték, hogy „a presbitérium, mint az egyházközség jogi képviselője rendelkezik a lelkészi lakással, s azt csak az általuk is elfogadott lelkésznek adják át, valamint nem egyeznek bele a püspök által akarata ellenére kinevezett lelkész Temesvárra helyezésébe.” (Lásd a 2. sz. alatt közölt iratot.)

Október 10-én az aradi lelkészértekezleten Papp László nyilvánosan megbélyegezte a „lázadó” lelkészt, majd a csausiszta püspök hívei (Makay Botond, Higyed István, Halász Sándor, Jakab László) kórusban ítélték el őt. 14-én egy meglehetősen ügyefogyott trükkel próbálkozott a püspökség:

Hungamer Kft. Budapest, 1990. 128–142.

21 Makay György Botond resicai lelképásztorról van szó.

22 MOL, XIX-J-1-j, 76. doboz, 002730/3/1989.

presbitériumi gyűlést hívatott össze. Minthogy azonban a gyűlés összehívása nem az egyházközség részéről történt, a lelkész be sem engedte a megjelenteket. Ugyan a presbitereknek csak egy kis hányada jelent meg (jórészt hatalmi szónak vagy zsarolásnak engedelmeskedve), a püspökség képviselőjét ez nem zavarta és megszavaztatta Tőkés László leváltását a tisztségéből. A nyilvánvaló törvénytelenégről ő a 15-i istentiszteleten a szószékről (melyre csak csellel tudott feljutni!) tájékoztatta híveit. Az eset nagy felháborodást keltett. Azt is bejelentette, hogy ügyében jogorvoslatért Ceaușescuhoz fog fordulni. Ez mai szemmel nézve nevetségesnek tűnhet, hiszen egy diktátor sem szokta megmenteni a diktatúra áldozatát. Inkább arra kell gondolni, hogy a lelkész ezzel is időt akart nyerni és a nyilvánosság figyelmét szerette volna fölhívni. Ezzel kapcsolatban Rudas Ernő ügyvivő a november 17-i rejteltáviratának végén megjegyezte: „Tőkés László kifejezetten nagykövetségünk és az illetékes hazai szervek tájékoztatására küldte közeli barátját Bukarestbe. Ügye nyilvánosságra hozatalát kérve...” (Lásd a 4. sz. alatt közölt iratot.)

Valóban, a lelkésznek az egyetlen menedéke a nyilvánosság volt. Miután a Temesvári Bíróság október 20-i ítéletével elfogadta a Nagyvárad Református Püspökség keresetét, és elrendelte Tőkés László kilakoltatását, ő a szó szoros értelmében ostromlott helyzetbe került a családjával együtt. Szerencsére szolidaritásban nem volt hiány. Ismert erdélyi személyiségek, magyarországi művészek – sőt, az utolsókat rúgó „szocialista” Magyarország országgyűlése is kiállt mellette. November 8-án Őszi István külügyminiszter-helyettes bekérte Traian Pop nagykövetet és tiltakozó jegyzéket nyújtott át neki, aki azt csak mint „munkaokmányt” volt hajlandó átvenni. Őszi közölte vele, hogy tájékoztatást kérnek Tőkés László és családja helyzetéről, valamint hogy tájékoztatják az EBEÉ-országokat.²³ Pop az „értetlenségét hangoztatta”, és azt állította, hogy a külügyminisztérium fellépése „indokolatlan”. Ezt a mostani lépést pedig a „románellenes kampány” egyik újabb megnyilvánulásaként értékelte, „a román belügyekbe való beavatkozásnak” tekintette.²⁴

A nyilvánosság ahhoz nem volt elegendő, hogy a lelkész és szerettei fizikai védelemben is részesüljön. November 2-án brutális támadás érte a Tőkés-családot. Az állandó rendőri megfigyelés alatt álló épületben lévő lelkészlakás bejárati ajtaját betörve négy álarcos, késsel fölfegyverkezett személy rontott rájuk, pénzt követelve. A lelkész a dulakodásban

23 Az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet országairól van szó.

24 MOL, XIX-J-1-j, 76. doboz, 002730/7/1989.

megsebesült, majd a „rablók” (nagy valószínűséggel a Securitate ügyetlen emberei) elmenekültek. A támadásról Tőkés a következő vasárnapi istentiszteleten tájékoztatta a híveit, és értesítette a bukaresti magyar nagykövetséget is.²⁵ (Tőkés László ekkor már joggal vélte úgy, hogy egy diplomáciai fellépés segíthetne neki abban, hogy ne úgy végezze, mint Jerzy Popieluszko, akit a KGB gyilkoltatott meg 1984-ben a lengyel belbiztonsági szervek közreműködésével.)

A betörést pár nappal később néhány ablak betörése követte (a rendőrség cinikusan azt mondta, hogy ez bizonyára a „népharag” következménye...), majd a hatóságok újabb húzása következett. 20-án a gazdasági rendőrségre idézték és üzérkedéssel vádolták meg. Erről az újabb fejleményről a nagykövet november 27-én rejtjeltáviratban értesítette a külügyminisztériumot. Azt is közölte, hogy „a Tőkés körüli ellenőrzés továbbra is rendkívül erős...”²⁶ (Ugyanekkor jelentette Kis-Lukács István III. éves teológus eltűnését is.²⁷)

November 28-án folytatódott a kilakoltatási per, majd december 7-én kézbesítették a törvényszéki végzést arról, hogy 8 napon belül el kell hagyni a szolgálati lakást. Ezenközben a lelkész és családja szinte teljesen izolált helyzetben, mondhatni ostromállapotok közepette teltek a mindennapjaik. December 5-én „csempészúton” sikerült Tőkés Lászlónak kijuttatni egy üzenetet a bukaresti nagykövetségre, mely azonnal továbbította azt Budapestre. (Lásd az 5. sz. alatti iratot.) Ebből kiderül, hogy elképesztő viszonyok közepette éltek, a rendőrség és a Securitate masszív lélektani hadviselést folytatott ellenük, a lelkész (és támogatói) kifárasztására játszottak – ha már megfélemlíteni nem sikerült őket.

Mivel a végzés szerint legkésőbb 15-én kellett kiköltözni, 10-én a szószékről fölhívta a gyülekezetet, hogy jelenjenek meg a kilakoltatás napján a helyszínen. Ami ezután következett, az ma már a „román forradalom” nevű legendárium (jórészt agyonhallgatott) része. Mint közsímet, 15-én pár száz fős tömeg jelent meg a református templom előtt (legalább felük román volt!).

25 A lelkész egy saját kezű feljegyzésben tájékoztatta a nagykövetséget. Ezt a magyar diplomaták másolatban eljuttatták az USA nagykövetségére is. MOL, XIX-J-1-j, 76. doboz, 002730/8/1989.

26 MOL, XIX-J-1-j, 76. doboz, 002730/11/1989.

27 A magyarnagykapusi Kis-Lukács István október 25-én tűnt el, 2 nappal később találták meg a holttestét a buzáui vasútállomáson. Szűts Pál ezzel kapcsolatban megjegyezte, hogy „az ügyben érdekelték [...] feltételezik, hogy Kis Lukácsot élve vagy már holtan kilökték a vonatból...”. 1989-ben (és azóta is) sokan a Securitate kezét látják a dologban, de állítólag közönséges rablógyilkosság történt. Az ügy mindenesetre máig sem tisztázódott. Lásd *Akik imádkoztak üldözöikért. Börtönvallomások, visszaemlékezések*. 2. köt. (Szerk.: Miklós László.) Az Erdélyi Református Egyházkerület kiadása, Kolozsvár, 1996., 58–60.

Ezt látva a város jelenlévő vezetői megígérték a lelkésznek, hogy a kilakoltatás elmarad, erre ő fölszólította a támogatóit, térjenek haza. Másnap, 16-án tovább tárgyalt a városi hatóságokkal, ám közben az eleinte őt éltető tömeg egyre inkább diktatúraellenes jelszavakat kezdett skandálni. Délután, estefelé nyilvánvalóvá vált: kitört a lázadás.

A temesvári eseményekről az első napokban semmiféle hír sem szivárgott ki²⁸, a bukaresti magyar nagykövetség (és a nyugatiak) semmiféle megbízható információhoz nem tudtak hozzájutni. Az első gyorsjelentést csak 19-én reggel tudta Rudas Ernő attasé, ügyvezető Budapestre küldeni. (Ezekben a napokban Szűts Pál nagykövet Budapesten tartózkodott, ezért ő „tartotta a frontot”.) A rejtjeltáviratból (lásd a 6/a sz. alatti iratot) kiderül, hogy a temesvári eseményekről pontos információikkal még mindig nem rendelkeznek, teljes a hírzárlat és lezárták a határátkelőhelyeket is.²⁹ Késő délután sikerült csak megbízható – feltehetően szemtanúktól származó – híreket kapni arról, hogy mi történt Temesváron december 15. óta. Végre világossá vált, hogy mi folyik a Bánság fővárosában. Ráadásul bukaresti információkból az is kiderült, hogy a paranoiás „Conducător”, illetve a vezetés „egy Magyarországról induló fegyveres provokációtól tart” (lásd a 6/b sz. alatti iratot).

A 20-i rejtjeltáviratában Rudas beszámolt a japán nagykövetség munkatársainak eredménytelen útjáról. (Nem tudjuk, miért gondolták azt, hogy nem veszik majd észre rajtuk, hogy nem helybeliek...) Az is megtudta, hogy Temesváron kívül Aradon, Brassóban és Moldva fővárosában, Jászvásáron is kitört a felkelés. Jellemző a „jól tájékozott”, Bukarestbe akkreditált újságírók véleménye: „azt a forgatókönyvet fogják megismételni, mint Brassó esetében volt”. (Lásd a 7/A sz. alatti iratot.) Késő délután aztán sorsdöntő hír jutott el a magyar diplomáciai képviseletre: „Este, itteni idő szerint 17⁴⁵-kor értesítést kaptunk, hogy Temesváron a katonaság átállt, tömeggyűlés keretében alkudozás folyik a hatóságokkal.” (Lásd a 7/B sz. alatti iratot.)

A következő nap aztán – mint közismert – Bukarestben is megmozdult a lakosság. Rudas Ernő ügyvivő szemtanúként számolt be a felkelés kitöréséről, bár akkor, amikor délután 4-kor elküldte Budapestre a rejtjeltáviratot (lásd a 8. sz. alatti iratot), még nem tudhatta, hogy Ceaușescu már bukott ember és csak órák kérdése, hogy vele bukjon a rendszer is.

28 Az utolsó üzenetet 13-án juttatta el a nagykövetségre a lelkész.

29 Az olvasó engedjem meg itt egy szubjektív megjegyzést. E sorok íróját 17-én, majd 19-én is leszedték a vonatról, amikor a menyasszonyához tartott Csíkszeredába. (Természetesen másokat sem engedtek be.) 22-én, amikor már megnyitották a határt, még mindig visszafordították Nagylakról, csak 24-én jutott be – stoppal – az országba...

Amikor ez bekövetkezett, 22-én ismét Bukarestben volt a nagykövet és onnan igyekezett tájékoztatni a budapesti központot. Nem volt könnyű dolga, mert számos ellentmondásos hír (a Securitate dezinformációs részlege kiválóan működött...) keringett az országban. Délután például azt közölte, hogy „vidéki információink szerint tegnap Brassóban álltak a gyárak, a lakosság békés tüntetést tartott a párház előtt. A rohamsisakkal, pajzssal felszerelkezett katonaság nem avatkozott be, csak a levegőbe lőttek. Az emberek Ceaușescu-képeket, s a Scînteia-t égették. Nagyszebenben információink szerint szintén tüntetés volt, itt belelőttek a tömegbe. Marosvásárhelyen épületeket gyújtottak fel, könyveket égették, az összecsapásoknak 8 halálos áldozata van. Maros megyében a bányászok sztrájkolnak, ellenük fegyvert használnak. Kolozsváron a Kontinentál Szálló előtti tüntetésnek 12 halottja van, 2 nevet tudunk: Matis Lucian és Calin Nemes.”³⁰ 25-én már az új, „szabad” Erdély fontosabb eseményeiről számolt be: az RMDSZ kolozsvári megalakulásáról, a magyarországi segélyek érkezéséről. (Lásd a 9. sz. alatti iratot.) A Bukarestben felálló, Iliescu-féle „mentési front” vezetőivel Szűts Pál hamar érintkezésbe lépett. (Ezzel kapcsolatban egyik jelentésében megjegyezte: Petre Roman „Valter Romannak, az ismert (zsidó származású), néhány évvel ezelőtt elhunyt kommunista politikusnak a fia”. Később még ehhez hozzátette: „Az új román vezetés annak ellenére, hogy szinte majdnem teljes mértékben az ellenzék ismert személyiségeiből tevődik össze, tudni vélik, hogy baloldali és szovjetbarát”, amit az is sejtethet, hogy mind Iliescu, mind Domokos Géza, a magyar kisebbség képviselője Moszkvában végzett.”³¹)

Az 1989. december 20–21-i napokban tehát (amikor a diktátor egy magyarországi támadást vizionált) a magyar–román kapcsolatok elérték a mélypontot. Onnan, a „gödörből” már csak kifelé vezethetett az út – a diktatúra megdöntésével. Naplójába ezt írta ezekben a napokban a nagykövet: „Soha még nem volt ilyen jó alkalom az összefogásra. Beteljesedhet az, amire ideérkezésem óta várok.”³² Hát nem teljesedett be. Néhány napon, héten belül Szűts Pál is rájött, hogy messze még az az idő, amikor igazi megbékélésről beszélhetünk a két nép viszonylatában. A diktatúra több évtizedes agymosása nem múlt el nyomtalanul. Hogy mennyire nem, azt az 1990. márciusi marosvásárhelyi véres napok bebizonyították. De ez már egy másik történet.

30 MOL, XIX-J-1-j, 75. doboz, 004755/1989.

31 MOL, XIX-J-1-j, 75. doboz, 004751/1989.

32 *Szűts*, 1998. 257.

DOKUMENTUMOK

I. Szűcs Pál nagykövet rejtjeltávirata a Nagy Imre és társai újratemetése miatti román tiltakozásról. Bukarest, 1989. június 18.

07230

Szigorúan titkos!

Érkezett: 89. 06. 18. 04:12

Azonnal

Június 17-én 24 órára magához kéretett I. Totu külügyminiszter és az alábbiakat közölte: „Az RSZK kormánya részéről felhatalmazták a külügyminisztériumot az alábbiak továbbításának kérésére:

Június 16-án Budapesten egyes magyar személyek újra temetésével kapcsolatosan román és szocialista ellenes, sovinszta, horthysta, revizionista megnyilvánulásokra került sor. Ezeket különböző szervezetek és társaságok, köztük a Szabad Románia és az Erdélyi Szövetség szerveztek, melyek volt vasgárdistákból, politikai és erkölcsi szempontból lecsúszott elemekből tevődnek össze, összefogva magyarországi fasiszta és horthysta elemekkel. Az RSZK kormánya úgy ítéli meg, hogy e megnyilvánulások révén érvényes kétoldalú szerződéseket és megállapodásokat szegtek meg és egyidejűleg súlyosan megsértették a MNK által, mint VSZ³³ tagállam által vállalt barátsági és segítségnyújtási szerződésben vállalt kötelezettségeket.

Románia úgy ítéli meg, hogy az ellene szervezett megnyilvánulások és akciók révén Magyarország Európa és a világ destabilizáló tényezőjévé vált, ami igen negatívan kihat az államok közötti együttműködésre, a biztonságra és a békére.

Az RSZK kormánya hivatalosan tiltakozik a magyar kormánynál és a legkomolyabb módon felhívja a figyelmet arra a veszélyre, amit a román és a szocialistaellenes, sovinszta megnyilvánulások jelentenek Magyarországra és különösen az államok közötti együttműködésre, a biztonságra és a békére nézve.

A román kormány szükségesnek tartja, hogy az MNK kormánya minden kellő intézkedést tegyen a román-ellenes és sovinszta, revizionista megnyilvánulások haladéktalan megállítására érdekében. A román kormány meggyőződése, hogy az MNK kormánya teljes felelősséggel megvizsgálja a

33 Varsói Szerződés.

fenti közléseket, a román ellenes akciók kihatásait, az országaink közötti kapcsolatok és nemzetközi együttműködésre, a biztonságra és a békére nézve.”

Az előre megfabrikált, képtelen vádakra nem tartottam érdemesnek reagálni, ezért az elmondottak tarthatatlanságát, komolytalanságát azzal kívántam kifejezni, hogy szó nélkül távoztam a minisztertől.

Úgy ítélem meg, hogy hivatalos válasza sem érdemes a fenti jegyzék, viszont pozícióink fenntartása és megőrzése érdekében célszerűnek tartanám, hogy egy szóvivői nyilatkozat keretében rámutassunk azokra az elemekre, amelyek a nemzetközi politikai- és általában a közvélemény figyelmét ráirányíthatják a vádaskodás képtelenségeire. Mint már korábban is jelentettem, a román vezetés készült erre a napra. Úgy vélték, hogy az események számunkra kedvezőtlenül alakulnak, nem így történt, és mégsem akartak muníciójuk legalább részleges felhasználása nélkül az események mellett elmenni. Álláspontjuknak minden bizonnyal másokat is igyekeznek megnyerni. Ez abból is kitűnik, hogy e szokatlan órában velem egyidejűleg a Külügyminisztériumban volt a KNDK ügyvivője és az épületben tartózkodott szinte az egész protokoll osztály, valamint a szocialista osztály vezetője és több munkatársa.

139 – Sz.

Lássa: III. Ter. Főov. et.³⁴

Magyar Országos Levéltár, a külügyminisztérium TÜK-iratai 1989, Románia, XIX-J-1-j, 74. doboz, 002884/1989. gépelt távirat.

2. Szűcs Pál nagykövet jelentése Horn Gyula külügyminiszternek a Tökés-ügy újabb fejleményeiről. Bukarest, 1989. október 3.

172/2/Szt/1989.

Készítette: Dr. Boros Miklós

Szigorúan titkos!

Érvényes: visszavonásig

1989. október 1-én Temesvárott zsúfolt hallgatóság előtt tartotta meg prédikációját Tökés László református lelkész. Az épületet minden oldalról „természetesen” a Securitate emberei figyelték. A prédikáció végétével a „Hirdetem” szakaszban Tökés megemlékezett Újvárossy Ernő munkájáról,

34 Kézszel Bényi József külügyminiszter-helyettes 19-én ráírta: *Faddi et.*

mellyel a templom felújításában segédkezett, de egyéb célzást vagy utalást halála körülményeire³⁵ nem tett. Közölte a hívekkel, hogy Papp püspök kezdeményezésére kilakoltatási eljárás indult ellene. Ennek első eljárása 1989. október 6-án 8 órára van kitűzve a Temesvári Bíróság 59-es szobájában. Ezzel kapcsolatban a presbitérium levéllel fordult a püspökhöz, melyben közlik, hogy a presbitérium, mint az egyházközség jogi képviselője rendelkezik a lelkészi lakással, s azt csak az általuk is elfogadott lelkésznek adják át, valamint nem egyeznek bele a püspök által akaratuk ellenére kinevezett lelkész Temesvárra helyezésébe. Felhatalmazzák a lelkészt, Tőkés Lászlót, valamint a főgondnokot³⁶, hogy ebben az ügyben a törvény előtt képviseljék az egyházközséget, mint jogi személyt.

Bejelentették továbbá, hogy szombat délutánonként újraindul a vallásoktatás, s megkezdik a konfirmáció előkészítését is. Ez utóbbi két tevékenység azért érdekes, mert korábban a nagyváradi püspök körlevélben fejtette ki, hogy a lelkész csak akkor foglalkozhat vallásoktatással, ha már kötelezettségeinek már eleget tett. Ez tehát újabb alapot teremt Tőkés tevékenységének elmarasztalására.

A Tőkés-ügy kapcsán meg kell jegyezni, hogy Tőkés László nem megválasztott lelkész, püspöki rendelkezési állományba tartozik. Mielőtt Temesvárra megválasztották volna, a püspök a Thália-ügy³⁷ s a kialakult helyzet miatt már elhelyezéséről rendelkezett egy szilágysági faluba³⁸. Zárt városokban, mint Temesvár, csak kinevezett vagy megválasztott lelkész rendelkezik állandó lakhatási engedéllyel, a segédlelkész engedélyét a püspök igazolása alapján évente hosszabbítani kell. Tőkés ilyen okiratot már nem kap, így lejáró engedélye miatt is távoznia kellene.

Az ügynek végeredményben nyertes nem lesz. A kilakoltatási eljárás jogi úton való elrendelése, majd foganatosítása még egy darabig elhúzódhat, de jelenleg sem Tőkés a róla kialakult-kialakított kép védelmében, sem a

35 Újvárossy Ernő építész eltűnéséről szeptember 12-én szerzett tudomást a lelkész. Erről értesítette Papp László püspököt. A holttestet 15-én találták meg a Temesvár környéki Vadászerdőben. Halálának körülményei máig nem tisztáztak. Hivatalosan gyógszertúladagolást állapítottak meg a halál okaként, de nagy valószínűséggel a Securitate „megöngyilkolta”.

36 Unterwéger Tibor

37 A Thália a Temesváron tanuló Magyar egyetemisták színjátszó csoportja volt. 1988-ban részt vettek egy Tőkés László által szervezett „reformációi-adventi” ökumenikus ünnepélyen, Dsida-esten, amiből botrány lett. A második adventi ünnepélyen már csak a csoport egy része vett részt, ennek ellenére négy színjátszót kizártak a csoportból.

38 Menyőről van szó.

püspök hatalmi helyzetéből fakadóan, nem hátrálhat meg. Végeredményben a nevető harmadik – az államhatalom jár majd jól.

*Szűts Pál
nagykövet*

Magyar Országos Levéltár, a külügyminisztérium TÜK-iratai 1989, Románia, XIX-J-1-j, 76. doboz, 002730/4/1989. gépirat. Hajdú András, a KüM Politikai Elemző és Tájékoztató Főosztály vezetője megküldi Szűrös Mátyásnak, az Országgyűlés elnökének, Tabajdi Csabának, az MSZMP KB Külügyi Osztálya munkatársának, Sarkadi Nagy Barnának, az Állami Egyházügyi Hivatal elnök-helyettesének és Pallagi Ferenc belügyminiszter-helyettesnek, az állambiztonság vezetőjének.

3. Szűts Pál nagykövet és Rudas Ernő attasé rejtjeltáviratai az aradi koszorúzásról körülményeiről. Bukarest, 1989. október 6., 13.

A

11305

Érkezett: 89. 10. 06. 19:00

Azonnal!

Szigorúan titkos!

Az aradi koszorúzás megtörtént. A koszorúzáson csak a nagykövet és a nagykövetség diplomatái tudtak résztvenni. A román szervek senkit nem engedtek még a környékre sem, sem helyieket, sem Magyarországról érkezetteket. Az egész környéket átépítették, és az emlékmű körül egy autóversenyt szerveztek pontosan erre az időpontra.

A korábbi gyakorlattal ellentétben a román szervek nem koszorúztak, az emlékművön csak a nagykövet koszorúja van.

A megyei szervek ugyancsak a korábbiakkal ellentétben nagykövetünket nem fogadták, nem álltak szóba a küldöttséggel.

217 – Sz.

B

11584

Szigorúan titkos!

Érkezett: 89. 10. 13. 18:50

Október 6-án Aradon a Park Szálló előtt összesereglett emberek a nagyköveti koszorúzás után, mivel továbbra sem engedték közel őket az emlékműhöz, átvonultak a főutcán lévő katolikus templomhoz. Itt virágaikat elhelyezték az oltáron, majd elénekelték a Himnuszt, a Szózatot és a Székely Himnuszt. Az átvonulás nagy feltűnést keltett. A templomból távozó fiatalok egy csoportja a templom lépcsőjén elénekelte a Kossuth Lajos azt üzente nótát. Ezt követően az emberek eloszlottak.

Információink szerint a korábbi évek gyakorlatának megfelelően aznap az iskolákból és üzemekből indokolt esetekben sem engedtek ki még délután sem az embereket. Jelzéseink vannak arra vonatkozóan, hogy a Securitate keresi azokat, akik ennek a spontán megnyilvánulásnak a szervezői lehetnek.

Arad megyei pártapparátusból származó értesüléseink szerint a szigorú biztonsági intézkedések fogantatására és az ellenőrzésre Bukarestből érkeztek szakemberek. Az intézkedés szükségességét a megyei pártbizottságnak azzal magyarázták, hogy a magyar tömegtájékoztatás eszközök által közölt valótlan hírek közreadása – miszerint köztörvényes bűnözőket engedtek szabadon, hogy provokációt szervezzenek az ünnepség alkalmából – arra enged következtetni, hogy magyar részről nem zárják ki a rendbontás lehetőségét, esetleg erre készülnek is, s már jó előre a román fél felelősségét igyekeznek a közvéleménybe sulykolni.

221 – R.

Magyar Országos Levéltár, a külügyminisztérium TÜK-iratai 1989, Románia, XIX-J-1-j, 74. doboz, 003717/3/1989. és 003717/5/1989. Megkapta a Külügyminisztérium II. Területi Főosztálya, és Dékány András, a Sajtófőosztály vezetője.

4. Rudas Ernő attasé rejtjeltávirata Tőkés László tisztségéből való fölmentéséről. Bukarest, 1989. november 17.

13777.

Szigorúan titkos!

Érkezett: 89. 10. 17. 10:22

Közvetlen Tőkés Lászlótól származó információ szerint október 14-én délelőtt a temesvári belvárosi református gyülekezet presbitériuma – távollétében – leváltotta lelkészi beosztásából.

A presbitérium 30 tagjából heten³⁹ jelentek meg az értekezleten. Rajtuk kívül további 5 személy vett részt a döntés meghozatalában: Halász Sándor újkisodai lelkész, Kovács József aradi esperes, Papp László nagyváradai püspök személyes képviselője (nevét nem tudjuk⁴⁰), Makai Botond (Tőkés László kinevezett utóda), valamint egy Teperdel⁴¹ vezetéknevű egyházügyi instruktor.

A döntésre a templomba vezető folyosórészen állva került sor, mert Tőkés László nem engedte be a résztvevőket a lelkészi hivatalba és lakásba.

A presbitérium gyűlésére 11-én kézbesítették a meghívókat, ami Tőkés László tudomására jutott, ezért 12-én 18⁰⁰ órára – megelőzendő ezt az eseményt – saját kezdeményezéséből magához kérte a presbitérium tagjait. Az volt a szándéka, hogy a presbitériummal kimondatja „önfeloszlátását”, ezzel lehetetlenné téve a 14-i, előre látható leváltását. Erről viszont a hatóságok szereztek tudomást, aminek az lett a következménye, hogy 12-én 17⁰⁰ órától a lelkészi hivatal megközelítését lehetetlenné tették, a presbiterek nem tudtak bejutni a helységbe.

Tőkés László egyúttal levelet szándékozott írni Papp Lászlónak, amelynek az elküldéséről nem rendelkezünk információval. Ugyanakkor tudjuk, hogy megtagadták tőle a táviratküldési lehetőséget, ugyanis sikertelenül igyekezett táviratot feladni Papp Lászlónak.⁴²

Vasárnap (15-én) 10⁰⁰ órakor Tőkés László fentiek ellenére a szószékre állt, amikor megkezdődött az istentisztelet. A hivatala és lakása elé rendelt két rendőr kivezénylése előtt, már több órával az istentisztelet kezdetét

39 Tőkés László feljegyzése szerint „a harmincegy presbiter közül nyolcan jelentek meg, ki tudatlanságból, ki félelemből”. Lásd *Tőkés*, 1990. 179.

40 Zsigmond József vikáriusról van szó.

41 Mihai Teperdelről, a Vallástügyi Államtitkárság Temes megyei instruktoráról van szó.

42 A táviratot közli: *Tőkés*, 1990. 178.

megelőzően felment a templomba. A szokástól eltérően nem a hangszerkíséret nélküli „dicséretet” követő zsoltár első és második versszaka között ment fel a szószékre, hanem azt megelőzően, abból a megfontolásból, hogy ne tudják megakadályozni búcsúbeszédét.

Prédikációjában az egyházi ütemtervtől eltérően Pál Apostol közismert leveléből merített alapgondolatot. Úgy fejezte ki magát, hogy: megtartottam a hitemet, munkámat és futásomat elvégeztem.⁴³ A 700 fős gyülekezetből többen zokogtak, szinte temetői hangulat uralkodott az istentiszteleten.

Prédikációjában beszámolt a presbitérium döntésével kapcsolatos eseményekről, ugyanakkor kijelentette, hogy ügyében jogorvoslatért Nicolae Ceaușescu államelnök-pártfőtitkárhoz fog folyamodni.

Kovács József esperes az ígéhirdetés megkezdése után – a nyilvános botrányt elkerülendő – elhagyta a templomot.

Az ígéhirdetés után a tömeg hangos közbekiáltásokkal igyekezett megakadályozni, hogy tudomására hozzák Tökés László leváltását.

15-én 16⁰⁰ órakor elmaradt a gyárvárosi imaházban a tervezett istentisztelet, mert Tökés László már nem vállalta, a hozzá közelállók tanácsára döntött így. Ekkor még szabadlábban volt, de környezetében attól tartanak, hogy sor kerülhet letartóztatására is.

Megjegyzés:

1.) Tökés László ellen indított eljárás október 6-i tárgyalása elmaradt, mert barátai tanácsára ellenbeadványt szerkesztett Papp László ellen, melynek kivizsgálása folyamatban van.

2.) A magyar rádió „lapszemle” című műsorában 14-én tévesen az hangzott el, hogy a Securitate feloszlatta a presbitériumot.

3.) Tökés László kifejezetten nagykövetségünk és az illetékes hazai szervek tájékoztatására küldte közeli barátját Bukarestbe. Ügye nyilvánosságra hozatalát kérve hangsúlyozta, hogy a presbitérium döntése ellentétes a vonatkozó egyházi szabályokkal, mert a presbitérium kevesebb mint fele csak másodszeri összehívásra hozhat érvényes határozatot, erre viszont ebben az esetben nem került sor.

226 – R.

Lássa: II. Területi Főosztály

43 Pál Apostol Timótheusnak írott II. levele (Károli Gáspár fordításában) helyesen így hangzik: „Ama nemes harcot megharcoltam, futásomat elvégeztem, a hitet megtartottam...”

Intézkedtem: „Táj. Oszt. megküldi: Pallagi, Tabajdi és Sarkadi Nagy Barna et.-nak”

Magyar Országos Levéltár, a külügyminisztérium TÜK-iratai 1989, Románia, XIX-J-1-j, 76. doboz, 002730/5/1989.

5. Szűts Pál nagykövet rejtjeltávirata a Tőkés László érdekében történő aláírásgyűjtésről. Bukarest, 1989. december 5.

14190.

Szigorúan titkos!

Érkezett: 89. 12. 05. 17:25

A mai napon egy magyar nemzetiségű temesvári mérnök útján az alábbi üzenetet kaptuk Tőkés László református lelkésztől.

Az üzenet vékony selyempapírra volt írva. A szigorú rendőri ellenőrzést kijátszva, azt összetekerve golyóstollba rejtve juttatta el hozzánk.

„November 20. óta egyenruhás rendőrök őrzik éjjel-nappal a temesvári református templom épületét, illetve a lelkészi lakást. Az épület kapuján belül, a lépcsőházban tartózkodnak, a templomban várakoznak vagy éppen az iroda ajtaját állják el. A bejövőket, még a polgári lakókat is igazoltatják és ellenőrzik, hogy mit visznek. Az egyházi irodát biztonsági okokból zárva tartjuk, csak csengetéssel engedjük be azokat, akik átjutnak az őrségen (pl. halálesté bejelentésekor).

Cinikusan a legegyszerűbb gyülekezeti tagokat is alkalomadtán azzal gyanúsítják (pl. idős asszonyokat), hogy fegyver van náluk, s engem védenek ellenükben. Néhanapján szemszűrésből némelyeket beengednek. Egyeseket a következő napokban behivatnak a Szekuritátéra, jövetelük céljáról faggatják őket, s megtiltják, hogy máskor is jöjjenek.

Az őrizet istentiszteletek idején sem szünetel, sőt, lélekszámban megerősödik. Ez történt például két egymást követő vasárnapon, valamint advent nagyhaténeke hétköznapi istentiszteletein (nov. 27.–dec. 2.)

Már maga a rendőri jelenlét riadalmat és szorongást kelt a hívekben. Rádásul következett a leigazoltatás, az arrogáns kötekedés, elküldések, felírások. Hasonlóképpen igazoltatják és felírják a konfirmációi előkészítő órákra érkező ifjakat. Iskolájuk számát is felírják, füzeteiket ellenőrzik. Két esetben elzavarták a konfirmándusokat, s így nem tarthattunk órát.

Az egyháznál folyamatosan munkát végző kétkézi munkásokat (kőművesek, festők stb.) sem engedik dolgozni, ezért minden munka szünetel.

Legutóbb (dec. 3.) istentisztelet után rendőrök állták el az irodánk ajtaját, s nem akarták beengedni a híveket. Erélyes fellépésem, s a népharag nyomán végül is kénytelenek voltak meghátrálni. Vasárnap délelőtt ugyanúgy kiálltam a templom kapujába, személyesen fogadtam az érkezőket, s így a rendőrök ezidőre felhagytak a zaklatással. Ahogy azonban eltávoztam, tovább folytatták.

A hatósági terror legfőbb célja az *elszigetelés* valamint a gyülekezet tagjainak eltávolítása, hogy teljesen magunkra maradjunk.

Közelálló híveinket, barátainkat és támogatóinkat ezen felül munkahelyükön és a Szekuritátén is zaklatják, megtiltva nekik, hogy hozzánk, vagy a templomba jöjjenek. Legközelebbi munkatársainkat halálos fenyegetések kíséretében eltiltották az egyháztól. A presbitérium gyakorlatilag megszűnt létezni.

Ezentúl családtagjaimmal sem tarthatok fenn kapcsolatot, rendre hazatoloncolják apámat, testvéreimet, sógoraimat a temesvári állomásról, vagy a kapunkból. Hónapok óta nem működik a telefonunk, leveleket nem kapok, postámat nem továbbítják, vagy közeli ismerőseink telefonját vagy teljesen kikapcsolják, vagy zavarják.

Még hagyján, hogyha pusztán személyesen és családom elleni szabotázsról és jogsértésről volna szó. Valójában egyházi életünket akarják megbénítani, a *szabad vallásgyakorlatot* gátolják. Talán még az is megengedhető volna, hogy az egyházi vezetés, a püspök kifogást emel ellenem, az azonban megbocsáthatatlan, hogy elnézi, és segítséget nyújt a gyülekezeti élet elnyomásához.

Még egy adalék: mivel a hatóságok megakadályozzák a téli tüzelő beszerzését a templom és lakásunk részére, a hívek igyekeznek segíteni. A milicisták azonban elzavarják azokat, akik egy-két hasáb fát hoznak az egyháznak.

November 28-án a városi törvényszék kimondta kilakoltatásunkat. A dec. 3-i istentisztelet résztvevői folyamodványban fordultak a törvényszékhez, és a megyei párt első titkárához, kérve, hogy tekintsenek el a kilakoltatástól, és rendezzék törvényesen ügyemet. 526-an⁴⁴ írták alá a petíciót.”

44 Utóbb azt írta Tökés László, hogy több mint hétszázán írták alá a december 3-i beadványt. Lásd *Tökés*, 1990. 247.

Az üzenet nyilvánosságra hozatalakor javasolom kiemelni, hogy a román hatósági intézkedések nem csak a református lelkész tevékenységét akadályozzák, hanem a hívők szabad vallásgyakorlását is. És mindezt az egyházi vezetés szolgálalelkű asszisztenciája, mitöbb, mértéktelen behódolása és előzékeny segítségnyújtása mellett tehetik.

Figyelemreméltó továbbá az 526 aláírótt számláló petíció, mely tömeges, nyílt állásfoglalásként érzékelhető a törvényhozással szemben.

292 – Sz.

Lássa: II. Területi Főosztály
Intézkedtem: *Faddi*

Magyar Országos Levéltár, a külügyminisztérium TÜK-iratai 1989, Románia, XIX-J-1-j, 76. doboz, 002730/13/1989. gépelt távirat.

6. Rudas Ernő ideiglenes ügyvivő két rejtjeltávirata a temesvári eseményekről. Bukarest, 1989. december 19.

A

14765.

Érkezett: 89. 12. 19. 07:19

Azonnal!

Szigorúan titkos!

December 18-án a délutáni órákban kaptuk Tőkés László testvérének üzenetét, mely szerint nem tudnak kapcsolatba lépni vele. A helyszínen tartózkodók szerint ablakai sötétek, a család feltételezése az, hogy ismeretlen helyre hurcolták. A házat rendőrgyűrű veszi körül.

A Tőkés-ügy kapcsán kibontakozó többszáz fős tiltakozás állítólag többbezres rendszer- és Ceauşescu-ellenes tüntetésbe torkollott.

A tüntetést a rendfenntartó erők brutálisan szétverték. Figyelmeztető lövéseket adtak le, könnygázt alkalmazva, valamint gumibotot használva oszlatták szét a tömeget. Szemtanú információja szerint több személyt őrizetbe vettek.

Közvetlen szemtanú elmondása szerint 16-án, 17-én Temesvár külvárosában a jelenlevő katonai erők miatt objektíve lehetetlen volt az utcára kimozdulni.

Értesüléseink szerint a Securitate rendőrségi és katonai alakulatoktól támogatva 17-én (vasárnap) reggelre helyreállította a „rendet”.

Helyiektől származó töredék információk szerint a temesvári orvosokat rendkívüli szolgálat ellátására berendelték, ez a sebesültek nagy számára is utalhat.

A szemtanúk információi telefon értesítések útján jutottak el hozzánk. A hívásokat rövid szóváltás után bontja a román posta. Az érdemi elemek közlésére így nem kerülhet sor.

A román sajtó és tömegtájékoztatói eszközök elhallgatják a történeteket. Szigorú korlátozó intézkedéseket léptettek viszont életbe a külföldiek beléptetésével kapcsolatosan. Az országba turistaként érkezők beléptetését megtagadják, és visszafordulásra szólítják fel őket. Ennek következtében kaotikus állapotok uralkodnak a bukaresti nemzetközi repülőtéren, ahol tömegesen várakoztatják úgy a tőkés, mint a szocialista országok nem hivatalos céllal érkezett állampolgárait. Vasárnap folyamán nem tarthatták meg istentiszteleteiket a református gyülekezetek Temesváron. A városba való bejutást és annak elhagyását ellenőrzik.

Temesvári eseményeken túl több hír is szárnyra kapott, aradi utcai zavargásokat és bukaresti üzemi tiltakozó megmozdulásokat is emlegetnek.

A jugoszláv főkonzulátus – mely Temesváron az egyetlen külföldi képviselő – semmilyen rejtjel eszközzel sem rendelkezik. Így információit ezideig nem tudta sem központjának, sem bukaresti kollégáinak továbbítani.

Hiteltérdemlő információkhoz várhatóan csak a különböző nagykövetségek (francia, japán, USA) diplomatáinak visszaérkezése után jutunk. E nagykövetségek diplomatáikat kimondottan e célból – a nagykövetségünkön az üggyel kapcsolatos tájékoztatásunkat követően – küldték Temesvárra.

Ceaușescu ma reggel – a korábbi terveknek megfelelően – iráni hivatalos látogatásra elutazott. Ez a tény mindenestre egyértelműen arra enged következtetni, hogy a román vezetés szilárdnak tekinti helyzetét, a temesvári eseményeket könnyen kezelhetőnek, elszigetelt kezdeményezésnek tekinti. Mindez azonban nem zárja ki, hogy a történeteket ne hazánk által felbujtott, nacionalista hangú rendezvénynek és így a belügyekbe való beavatkozásnak tekintsék, amelyben minden jel szerint nagykövetségünk aktív szerepét is véleményezik. A korábról ismert forgatókönyvet alkalmazva ezzel ismét megkísérelhetik a világ közvéleményét elterelni a romániai emberi jogi kérdések valós helyzetéről.

Megjegyezzük, hogy a hétfői „România Liberă” napilap első oldalán közölt – két gépelt oldalnyi – írásban név említése nélkül, de egyértelműen

Tőkés László ügyére utalással hívja fel nyomatékosan az olvasók figyelmét arra, hogy a jogerős bírósági ítéletek feltétel nélkül és minden eszközzel végrehajtandók. Ezzel tulajdonképpen a temesvári eseményekkel kapcsolatos hatósági intézkedések szükségszerűségét és jogosságát igyekeznek bizonyítani, illetve magyarázni.

304 – R.

B

14823.

Szigorúan titkos!

Érkezett: 89. 12. 19. 17:34

Azonnal!

December 19-én hívei eljuttatták nagykövetségünkre Tőkés László 14-i, sajátkezű aláírásával hitelesített nyilatkozatát, melynek szövege a következő: [...]⁴⁵

December 15-én a hívek nagy számban gyülekeztek már kora délelőtt, megakadályozandó a kilakoltatást. Az összegyűltekhez csatlakoztak nem reformátusok és nem magyarok, először többségükben más felekezetű hívek (neoprotestánsok), végül egyszerűen mindenki.

Az események eskalációját a résztvevők megítélése szerint a következők segítették elő:

– A decemberi tavaszi időjárás: plusz 10 fok, plusz 15 fok, tiszta idő, ami megkönnyítette az ottmaradást;

– A templom helye: előtte villamos közlekedési csomópont és megálló, ahonnan az érkezők kíváncsiskodni kezdtek és többen csatlakoztak a tömeghez, anélkül, hogy tudták volna, miről van szó;

– A hétvégi időpont;

– A közismert általános elégedetlenség;

– A decemberi korai sötétedés.

A tömeg láttán az egyenruhás rendőrök elszéledtek és maradtak a civilruhások.

Pénteken délután egyetlen komolyabb incidens történt, közvetlen sötétedés után, egy ott állót le akartak tartóztatni, és a segélykérő kiáltásra a civilruhás rendőrt a tömeg megverte.

45 A szöveget nem közöljük, megjelent: *Tőkés*, 1990. 270–271.

Ez alatt a lelkész megjelent az ablakban feleségével együtt, intette és kérte az összegyűlteket (román és magyar nyelven egyaránt) a nyugalom és a csend megőrzésére, egyben megköszönve azt, hogy melléálltak. Ennek ellenére a tömeg hangulata a sötétség beálltával egyre inkább elszabadult. Mind több olyan kiáltás hangzott el, amelyeknek semmi közük a lelképásztor és a gyülekezet ügyéhez.

Valameddig, kb. este 9-ig a gyertyafénynél zajló békés és civilizált események felemelő hangulatot teremtettek. 22 óra körül az események hírére megjelent a polgármester, egyezsége kínált, ha a tömeg nyugodtan hazatér, a lelkész ügyét a követeléseknek megfelelően rendezik, s így nem kell elhagynia a templomot. A tömegből hirtelen összeállított 7 tagú református bizottság a polgármesterrel együtt bement a templomba, megkötendő az egyezsége. Ennek fejében a lelkész kérte a tömeget, hogy térjenek békésen haza.

Többen hazatértek, de maradtak is. Az éjszaka minden különös esemény nélkül telt el. Másnap reggel a tömeg ismét felduzzadt, a lelkész ismét kérte őket a rend és nyugalom megőrzésére, biztosítván őket, hogy a polgármester ígéretének birtokában van. Valóban be lehetett a híveknek jutni, és az ismét megjelent polgármester azonnali utasítást adott a parókia betört ablakainak pótlására (ez helyben megtörtént). Ismét megbeszélések kezdődtek, a gyülekezet egyik köztisztviselőjében álló tagját, Sepsi Bélát elvitték a megyei pártbizottság épületébe és kérték, hogy próbálják a tömeget lecsillapítani. Ő a gyülekezet nevében erre ígéretet is tett, jelezve ugyanakkor, hogy a most összegyűlt tömeg nem református, ismeretlenek, előttük tekintélye nincs, így nem fognak rá hallgatni, de ha valamiben segítséget nyújthat a gyülekezet, annak nem lehet akadálya.

Visszatérve a templom elé, d.u. 5 óra felé rövid csillapító beszédet tartott először magyarul, ezt a tömeg nem értette, majd románul megismételte, meg sem hallgatták. Ettől a pillanattól kezdve telesen leszakadtak a lelkészi ügyről, az összegyűlteket legnagyobb többsége nem is tudtak [*sic!*] a lelkésztől. A tömeg fel-alá hömpölygött, fejtellenül politikai jelszavakat skandált: „România Liberă”, „Libertate”, „Jos cu dictatura”, „Jos cu Ceaușescu” és másokat („Szabad Románia”, „Szabadság”, „Le a diktatúrával”, „Le Ceaușescuval”).

Alkalmi szónokok, a leállított villamosokról, mint „ad hoc” barikádokról a legkülönbözőbb jelszavakat kiabáltak, javarészüket érthetetlen maradt és az érthetők közül is világossá vált, hogy a tömeg pusztán elszabadult indulatainak engedelmeskedik.

Szombaton este fél nyolc tájban a tömeg java része elindult, a diáknegyed érintésével a megyei pártszékház felé. A sokezerre duzzadt tömeg negyed kilenc körül a pártszékház előtt skandalta alkalmi jelszavait, köztük azt a

csaszuskát, hogy „Astăzi Timișoara, mîine toată țară” („Ma Temesvár, holnap az egész világ⁴⁶”).

Ez kb. félórát tartott, közben megdobálták a székházat, több ablakot betörték. Kivezényelték a rohamrendőrséget, és egy tűzoltóautót. A tömeg a tűzoltóautót megtámadta, eközben a rohamrendőrök próbálták a tömeget szétverni, többeket, főleg a védtelenebb lányokat letartóztatták. A tömeg, amely nem oszlott szét, visszaszivárgott a templom közelébe. Este 22.20 körül a lelkész ismét megpróbálta csendesíteni a tömeget, amely most már figyelemre sem méltatta. Megjelent több magasrangú rendőrtiszt, ennek hatására a tömeg kitódult a templom kis utcájából a főútra. Először azt kiáltották a rendőrtiszteknek, hogy „fiți și voi noi” („legyetek ti is velünk”) vagy „aveți și voi copi” („nektek is van gyereketek”), majd többször elénekelték a „hora unirii”-t (az egyesülés óráját). Közben ismét egy letartóztatási kísérlet folyamán rátámadtak a rendőrökre. Ekkor a hátsó utcákból elővezényelték a páncélos tűzoltókat, rohamrendőröket kutyákkal. A tömeget körülvették, az eseményeket csak távolról lehetett tovább nyomkövetni, még a nagy összecsapások előtt kihoztak pár megvert és sebesült rendőrtisztet és katonatisztet, akiket elvittek. A tömeg nem oszlott. A rohamrendőröket bevetették, ugyanúgy a tűzoltókat. 23.30 körül az egyik támadó tűzoltót a tömeg összetörte. Ekkor már felfordított kocsik és itt-ott betört vitrinablakok jeleztek az elszabadult indulatokat. Az összecsapások során többen hozzákezdtek kiélni romboló hajlamukat. A Józsefváros főutcájának szinte az összes vitrinjeit bezúzták. Tudomásunk szerint lopások nem történtek. A tömeg mozgott a templom és a főtér között.

A legnagyobb számban történő letartóztatások hajnali négykor kezdődtek, vasárnap. Külföldi állampolgároktól, illetve a résztvevők rendőrtisztektől kapott értesülései szerint Tökés Lászlót és feleségét 17-én hajnali 2-3 óra között letartóztatta és hurcolta el ismeretlen helyre a securitate.

Vasárnap 10-re az istentiszteletre igyekvők természetesen nem juthattak a templom közelébe, lévén az körülvéve rendőrökkel és civilruhásokkal. Az elszabadult eseményeket minden bizonnyal a lelkész nyakába varrják, pusztán azért, mert az ő támogatóinak a gyülekezése jelentette akarata ellenére a gyűjtőzsinórt.

A temesvári református gyülekezet hozzánk eljuttatott tájékoztatása szerint szükséges hangsúlyozni, hogy Tökés László követelései között kizárólag békés, vallási szempontok szerepeltek, és hogy az események irányíthatatlanul

46 Helyesen: ország.

zajlottak le. Ezt mi sem mutatja jobban, minthogy a tömeget nem is érdekelte Tökés László személye, ügye és hite. Amikor békére intett, kifütyülték.

Az események további fejleményéről egyre több drámai hangvételi értesüléseket szerezhethünk. Szentanúk egybehangzó elmondása szerint a Tökés László kilakoltatását meghiúsítani kívánó kb. 200-300 fős csoportosulás nőtte ki magát több ezres Ceaușescu-ellenes tüntetéssé. A „le Ceaușescuval” és „demokráciát” skandáló tömeg szombatról vasárnapra virradóra a megyei párház felé haladva könyvesboltok kirakatait törte be, és Ceaușescu-könyveket égettek. A párház épülete előtt már rendőrgyűrű, gyalogos és gépesített katonai alakulatok és 8 db. Vízagyú várta készenléti helyzetben az oda érkezőket. A tömeget akkor a „fără violența, fără violența” – „erőszak nélkül, erőszak nélkül” – és a „mi vagyunk a nép, ti kit védtek”-jelszavakat is skandálta. Az érkezők kb. 30 méterre közelítették meg a felsorakozott rohamosztagokat, és egy kb. 15 perces téova szembenállás után vízagyúkkal kezdték oszlatni a tüntetőket.

A tömeg ekkor közáport zúdított a rohamosztagokra, akik meghátráltak és az épület melletti utcába vonultak vissza, mindössze egy műszaki hiba miatt működésképtelenné vált vízagyút hátra hagyva. A tömeg sikertelenül próbálkozott ennek felborításával, majd később felgyújtotta. Időközben behatoltak a párházba, melynek akkor már szinte nem volt egyetlen ép ablaka sem és az emeleti ablakon át különböző tárgyakat és Ceaușescu-képeket szórtak az utcára.

Egy nagy méretű festett Ceaușescu portrét a tömeg darabokra tépett, még egy másik portrét az ablakba tettek ki és közáporral semmisítették meg.

A tömeget ekkor már sem a helyi vezetők, sem mások sem próbálták meg lecsillapítani oly formában, hogy még a kedélyek elszabadulása előtt szólni próbáltak volna az összegyűltekhöz.

A várost ekkorra már körülvevő gépesített katonai alakulatok különleges egységei a központ felé haladva rendkívül brutális módon, gumibotokkal és valamilyen hosszabb ütőalkalmatossággal, valamint gyalogsági ásóval kíméletlenül kezdték visszaverni a tüntetőket.

Az akcióban egy-egy tiszt vezényletével 6-8 fős rohamsisakos, géppisztollyal felfegyverzett egységeket vetettek be, amelyek egy-egy figyelmeztető lövés leadása után azonnal a tömegbe lőttek. Ennek következtében rettenetes pánik keletkezett, Tudni vélik, hogy páncélozott járművekkel is behajtottak a tömegbe, többeket halálra gázolva. Egyesek arról számoltak be, hogy „vériszapos” volt az utca. Az áldozatok számát illetően megközelítően sem rendelkeznek pontos adatokkal. Mindössze egy ismert temesvári tudós Bukaresttel folytatott „kódolt” telefonbeszélgetése ad némi

támpontot, miszerint „közülünk már többen hiányoznak”. Egyes források külföldiek (két arab) halálesetét is említik.

A kommandó egységek válogatás nélkül, a nagyobb csoportosulásoktól távolabb lévő embereket is elhurcoltak.

Egy közvetett hírforrás szerint a bevetett katonák láthatóan a narkózis állapotában cselekedtek. Minderről tekintetük és magatartásuk árulkodott.

Értesüléseink szerint a brutális fellépés nyomán vasárnapra a várost „megtisztították”. Helyre állt a „rend”. Az összeütközés véres nyomait eltüntették.

Országszerte készülségi állapot van. A szabadságon levő sorkatonákat visszarendelték alakulataikhoz. A városokban – és a fővárosban egyaránt – megkettőzött járőrözést tapasztalunk.

Hivatalos állományban lévő bukaresti rendőrtől szerzett közvetlen információ alapján a rendőrség személyi állománya további utasításig lakhelyét nem hagyhatja el. Készenléti állapotot rendeltek el, miután a vezetés egy Magyarországról induló fegyveres provokációtól tart. Elmondta, hogy az utasítás más fegyveres testületekre is vonatkozik. A provokáció veszélyére már felhívták a párttagság, illetve a lakosság figyelmét. Megjegyezte, hogy ennek kapcsán zárták le a határokat.

A temesvári jugoszláv főkonzul tájékoztatása szerint Temesvárt a biztonsági erők körbezárták, a városban katonaság cirkál. A keddre virradó éjszaka csendes volt. Utasításra látogatást kért a Temes megyei vezetéstől, hogy az eseményekkel kapcsolatban tájékoztatást kérjen.

Román részről közölték, hogy egyelőre, míg az ügy teljesen le nem zárult, nem fogadhatják. Azt követően részletesen tájékoztatni fogják.

Szovjet diplomata elmondása szerint a román fél december 18-tól lezárta a szovjet–román határt is.

305 – R.

Lássa: II. Területi Főosztály
Kovács et. ért. 17:55.

Magyar Országos Levéltár, a külügyminisztérium TÜK-iratai 1989, Románia, XIX-J-1-j, 75. doboz, 004587/1/1989. és 004587/4/1989., gépelt táviratok.

7. Rudas Ernő ideiglenes ügyvivő újabb két rejtjeltávirata a temesvári eseményekről. Bukarest, 1989. december 20.

A

14865.

Szigorúan titkos!

Érkezett: 89. 12. 20. 13:07

Temesvár továbbra is zárt város. A külföldiek bejutását megakadályozzák. A bukaresti külképviseletek által helyszíni tájékozódásra küldött diplomaták közül mindössze a japán nagykövetség két munkatársa jutott be szerencsével Resița felől 18-án a késő esti órákban a városba. Eredetileg Lugos felől próbálkoztak, ahol visszafordulásra szólították fel őket. Szóváltás kerekedett, amelynek során a rendőr poszt tetteleg bántalmazta a diplomaták román állampolgárságú gépkocsivezetőjét, számonkérve lojalitását a román intézkedések iránt. Temesvárott gépkocsijukat leparkírozva gyalog indultak a tüntetés helyszíne felé. Útközben a sötét városközpontban nagyszámban regisztráltak betört ablakokat. További tájékozódásukat az őket feltartóztató rendőrtörőrk akadályozták meg, akik a rendőrség gépkocsiján kerülő úton, az események színhelyét elkerülve szállították a diplomatákat parkoló gépkocsijukhoz. Majd kivezették őket a városból. Az amerikai, francia és japán tájékoztatói kísérletek kudarcba fulladtak.

A japán nagykövet központja utasítására tájékoztatást kért a román külügyminisztériumban. Miniszterhelyettesi szinten közölték vele, hogy „Temesváron semmi sem történt”.

A Bukarestbe akkreditált NATO-országok nagykövetei az USA ideiglenes ügyvivőjének kezdeményezésére 18-án megbeszélést tartottak azzal a céllal, hogy Romániát elítélő közös szöveg tervezetét dolgozzanak ki a temesvári események kapcsán. A szövegtervezetet az Európa Tanács külügyminiszteri testületének 19-i brüsszeli értekezlete elé terjesztették. A tervezet a rendkívül kemény hangú elítélésen túl konkrét szankciókat nem tartalmaz. A megbeszélésen résztvevő NATO-országok nagykövetei elégséges információ hiányára való hivatkozással fenntartásukat hangoztatták a szövegtervezettel kapcsolatban.

A romániai városokban kialakult helyzetről elterjedt különböző hírek jelenleg megerősítésre szorulnak. Legújabbán Arad mellett felvetődött, hogy Brassóban és Iaşiban is megmozdulásokra került sor.

Meg nem erősített hírek terjedtek el a Hazafias Gárda készenléte helyezéséről is.

Úgy tűnik, hogy megjelentek a Securitate dezinformációs tevékenységére utaló jelek is. Az idő múlásával egyre több, mind kevésbé ellenőrizhető híresztelés lát napvilágot. Ezek célja kettős: a figyelem elterelése és a valós információkban való kételyébresztés.

Bukarestben jól nyomon követhetők a készültségre utaló jelek. Tiszt vezetésével 4-5 fős, rohamsisakos egységek járőröznek az utcákon. Szabotázs akcióként is értékelhető cselekményekről értesültünk 19-én: személyi sérüléssel is járó gázrobbanás is történt a Bukarest főutcáján lévő „Ambasador” szálló földszintjén. Eddig ismeretlen okokból 2 órán át szüneteltették a metró közlekedést. Az Otopeni nemzeti repülőtéren továbbra sem léphetnek be gépekre turista céllal induló utasokat.

A román vezetés helyzete jelenleg is stabilnak látszik, noha további nyílt fellépéssel is számolniuk kell. Ezt igazolják a tudomásunkra jutott különböző szerveződések is. Román sajtóköri vélekedése szerint a „rendszer rendkívül stabil”. Túlélték Brassót, és most Temesvárt is. 600 km-re a fővárostól – mondják – ezt a rezsimit nem lehet megdönteni.

Az újságírók hiedelme szerint azt a forgatókönyvet fogják megismételni, mint Brassó esetében volt. Ennek fő elemei várhatóan huligán, antiszociális, lezüllött elemek jogtalan békétlenségének elítélése és új mozzanatként a külföldi bérencek szerepének hangsúlyozása, illetve felnagyítása lesz.

Ezzel összefüggésben magyarellenes lépésektől, szankcióktól tartanak. E spekulációnak ad táptalajt a központi román lapokban megjelentetett – korábban általunk már jelzett – és most újraközölt, Tökés Lászlóra utaló cikkben megfogalmazott kérlelhetetlenség a fennálló törvényekkel szemben cselekvők iránt.

Nyilvánvalónak látszik, hogy az őket exponáló és támogatók elbírálása is hasonló megfontolásokon fog alapulni.

308 – R.

Lássa: II. Területi Főosztály. *L. Faddi J.*

B

14897.

Érkezett: 89. 12. 20. 20:40

Azonnal!

Szigorúan titkos!

December 19-én és 20-án Bukarestben a politikai főiskolán, oktatási intézményekben, pártintézményekben, és 20-án déltől a nagyobb üzemekben,

gazdasági létesítményekben Securitate instruktorok tartanak tájékoztatást. A jelenlévők útján felhívással fordulnak az ország kommunistáihoz és állampolgáraihoz – ennek jórészt előre elkészített írásos anyagból tették – a nyugalom megőrzése érdekében. Elmondják, hogy a Temesváron történtek egy huligán akció következményei voltak, melyet külföldről provokáltak. A városban helyreállt a rend, megtették a megfelelő intézkedéseket, a résztvevőket pedig bíróság elé fogják állítani. Minden románnak feladata, hogy határozott választ adjon és utasítsa vissza ezeket az akciókat, melyek veszélyeztetik az ország biztonságát.

December 20-án eligazítást tartottak a bukaresti orvosoknak is. Itt kioktatták őket, hogy ha a városban lövöldözésre kerülne sor, a sebesülteket nem láthatják el, majd a biztonsági szolgálat emberei elrendezik a dolgot.

Ezzel párhuzamosan megerősítették a gyárak őrizetét, a munkaidő alatt a munkások csak igazoltan maradhatnak távol, a munka végeztével lakóhelyükre kell távozniuk. Felfegyverezték a Nemzeti Gárdát, ellátták őket lőszerrel, konkrét utasításokat kaptak arra vonatkozólag, hogy adott esetben hol kell gyülekezniük, milyen magatartást kell tanúsítani, hol kapnak lőszerutánpótlást stb. December 20–21-én Bukarest mellett, Băneasă lőszergyakorlatot tartanak.

Szemtanúk szerint Temesváron egyre nő a letartóztatottak száma. Információk szerint ezeket az embereket bevagonírozzák, majd Temesváron kívül katonai teherautókra rakják őket, s ismeretlen helyre szállítják.

Szovjet források szerint a meggyötört, s megvert embereket Erdély magyarlakta nagyvárosaiba viszik, hogy így próbálják meg elrettenteni az embereket a hasonló akcióktól. A Szovjetunióval egyébként hivatalos levél formájában közölték, hogy december 18.–január 5. között Románia nem fogad szovjet turistákat. Az ok: a hóhiány miatt nincs lehetőség téli sportolásra, valamint az egyetemisták vakációja miatt nincs elég szálláshely.

A temesvári összecsapás halálos áldozatait illetően változatlanul csak találgatásokra vagyunk utalva. A halottakat azonban hozzátartozóik nem vihették el, a holttesteket összegyűjtötték, s Temesvár mellett egy erdőben közös tömegsírba temették el.

Információink szerint előfordult, hogy a parancsot megtagadó katonára maga a parancsnok tüzelt. Ugyancsak Temesvár egyik nagyüzemében sztrájkolni próbáló munkások közül a kivonuló katonaság 2 személyt a helyszínen agyonlőtt.

Magasrangú katonatiszektől származó információ szerint részleges mozgósításra került sor. Telefonon és táviratilag visszarendelték a szabadságon lévő hivatásos és sorállományt, közölték velük, hogy „háborús helyzet” van.

Nagybánya és Temesvár között, a határ mentén riadókészültségbe helyezték a hadsereget. Egy szemtanú beszámolója alapján „az üzemekben gyűléseken kihirdették a kényszerállapotot”! Pillanatnyilag több üzem sztrájkja folytatódik. A katonaság az üzemeket körbevette és elszigetelte. Lőnek a sztrájkoló tömegre. Az utcán katonai kocsik cirkálnak. A városba se ki, se bemenni nem lehet.

A letartóztatásokat nem tudják folytatni, mert nincs elég helyük.

Információink szerint Temesvárott a jugoszláv főkonzulátus előtt délelőtt kb. 10 órától vonul a tüntető tömeg. A főkonzulátus becslése szerint 15 óráig több mint 50 ezren vonultak el az épület előtt, de a menetnek nem látják a végét. A főkonzulátus elé érve a Ceaușescu-rezsim ellenes jelszavak kiabálása mellett éltetik a román-jugoszláv barátságot. Más információink szerint lövöldöznek a városban. A lakosság valamely módon fegyverhez jutott. Este, itteni idő szerint 17⁴⁵-kor értesítést kaptunk, hogy Temesváron a katonaság átállt, tömeggyűlés keretében alkudozás folyik a hatóságokkal.

N. Ceaușescu a délutáni órákban visszaérkezett Bukarestbe. Kiadásra került a tűzparancs Temesvár, Arad, Brassó, Ploiești, Iași területére vonatkozóan. Erről az egyik görög rádió számolt be. A SZER híréből tudjuk, hogy december 20-án az esti órákban N. Ceaușescu beszédet fog mondani a román néphez.

A temesvári jugoszláv főkonzul délután fogadta a tüntetők delegációját, akik ismertették céljaikat. Az erről történt jelentéskor a bukaresti jugoszláv nagykövet rosszállását fejezte ki, miután szerinte várható, hogy a későbbiek során a jugoszláv fél ezen lépését a belügyekbe való beavatkozásnak minősítik, s ellenük felhasználják.

313 – R.

Magyar Országos Levéltár, a külügyminisztérium TÜK-iratai 1989, Románia, XIX-J-1-j, 75. doboz, 004758/1989. és 004758/1/1989., gépelt táviratok.

8. Rudas Ernő ideiglenes ügyvivő rejteltávirata a bukaresti eseményekről. Bukarest, 1989. december 21.

14942.

Érkezett: 89. 12. 21. 16:02

Azonnal!

Szigorúan titkos!

Ma 12.00 órától a bukaresti Köztársaság téren nagygyűlésre került sor, melyek keretében N. Ceaușescu az RKP KB székházának erkélyéről kb. 20

perces beszédet mondott. A szervezők magabiztosságát bizonyítja, hogy a román TV-adás gyakorlatától eltérő módon a képernyőre többször ráúsztatták az „egyenes adás” feliratot. A beszédet a tömeg – 3 perc után – közbekiabálásokkal megszakította. Az éppen adásban lévő kamera körül tülekedés támadt, az adásba kerülő kép is hosszú másodperceken keresztül a mozgó kamera remegő felvételeit sugározta. Ekkor a TV-adást félbeszakították. Ebben a pillanatban nagykövetségünk telefonvonalai megszakadtak. Kb. 3. perc múlva ismét kapcsolták a helyszínt, a beszédet az elnök-főtitkár folytatta. Még két alkalommal szakította meg a beszédet a tömeg, ekkor azonban a tiltakozók hangját a többi jelenlévő elnyomta, beszédében N. Ceaușescu csak megtorpanásra kényszerült, az adást nem szakították meg.

Az emelvényről többen eltávoztak a beszéd közben, köztük egy tábornok is. Egyikük – az éppen szünetet tartó – N. Ceaușescunak valamit súgva távozott. Időközben értesültünk arról, hogy a tömeg a beszéd alatt az őket feltartóztatni szándékozó civilek ellenére szétszéledni indult, mindez a képernyőn is tapasztalható volt, és a közelben lakó kolónia-tagjaink is észlelték.

Az emelvényről többen – köztük Elena Ceaușescu – széles gesztikulálással nyugalomra intették a tömeget Ceaușescu beszéde alatt.

Kolóniánk tagjai látták, hogy a tömeg szélén tartózkodók rendbontást kezdeményeztek és Ceaușescu-képeket tiportak. Az elégedetlenség hangjait, fütttyögéseket, közbekiáltásokat hangszórókkal közvetített skandalások nyomták el. Ceaușescu – beszédét láthatóan lerövidítve – szabadon igyekezett hatást gyakorolni az egybegyűltekre, az előző esti TV-beszéd elemeinek ismétlésével. A legnagyobb hangsúlyt az ország területi épségének és függetlenségének megvédésére helyezte.

Láthatóan improvizálva felszólította Románia lakosságát, hogy lakó- és munkahelyükön alakítsanak védelmi csoportokat a „szocialista vívmányok” megőrzésére. A beszéd tartalmazott a tömeg kedélyét lecsillapítandó ígéretek, mint pl. az anyasági segély növelése.

A befejezés pillanatában a Köztársaság térre vezető útvonalakon bevetették a speciális rendfenntartó alakulatokat, rohamsisakban, gyakorló ruhában, gumibottal és pajzzsal felszerelve.

A rendfenntartó erők és a tömeg között dulakodásra került sor. Az elégedetlenkedő tömeg Bukarest utcáin viszonylag nagyobb kiterjedésű területen helyezkedett el, így az elnémításukra bevetett egységek erőt nem lehetett koncentrálni. Elszórtan fejtelenség ütötte fel a fejét. Jól kivehetően lövés-szerű dörrenéseket hallottunk (háromszor egymást követően), amely könnygázgránát kilövésére emlékeztetett.

Személyesen tapasztaltam az elégedetlenkedők csoportjának közvetlen közelében, hogy fiatalok nemzetiszínű zászlókat lobogtatva „Temesvár, Temesvár” kiáltásokkal fejezték ki szolidaritásukat az ottani megmozdulás céljaival.

A rohamegységek a beszédet követő egy óra elteltével sem tudták helyreállítani a rendet. Köröskörül, alakzatokba fejlődve igyekeztek a tömeget szétszlatni.

Nagykövetségünk közvetlen közelében összeverődött csoportosulás egy női tagjának elmondása szerint a rendfenntartó erők öt és még néhány más társát ütlegelték.

Folyamatosan érkeznek a fővárosba ponyvás teherautókon újabb rendfenntartó alakulatok. A gépjárművek szabad útvonalának biztosítása érdekében a forgalmat korlátozzák.

A beszédet követően a bukaresti rádió indulókat közvetített egészen 14 óráig, amikor is visszaállt az előzetesen kiadott műsor közvetítésére. Ez arar utal, hogy a beszédet 14 óráig tervezték.

Géppisztollyal felfegyverzett rohamalakulatok is megjelentek a városban, nagykövetségünkről is hallhatók sorozatlövéses, melynek megtörténtét a nagykövetségünk őrizetére rendelt rendőrposzt is megerősítette.

319 – R.

Lássa: II. Területi Főosztály. *L. Faddi J.*

Telefonon ért. 16. 25-kor!

Magyar Országos Levéltár, a külügyminisztérium TŰK-iratai 1989, Románia, XIX-J-1-j, 75. doboz, 004756/1/1989., gépelt távirat.

9. Szűts Pál nagykövet rejtjeltávirata az erdélyi városok helyzetéről. Bukarest, 1989. december 25.

15030.

Érkezett: 89. 12. 25. 10:32

Azonnal!

Szigorúan titkos!

A helyszíni informátorok szerint 24-én 16 óra körül Aradon szórványos lövöldözés volt hallható. A hadsereg ura a helyzetnek.

Kolozsvárt viszonylagos csend uralkodik a városban. Hallatszanak még szórványos lövöldözések. A hadsereg teljes mértékben tartja a rendet.

Kolozsvárt megalakult a Magyar Demokrata Szövetség, nyilatkozatot készítenek és azt a holnapi kolozsvári televízióban és sajtóban kívánják közzé tenni, ugyanakkor futárt indítanak Bukarestbe is. A szövetség elnökéül Kántor Lajost, titkárának pedig Pillich Lászlót választották meg.

Kolozsvárra a délutáni órákban 4 teherautó segélyszállítmány Magyarországról megérkezett, román katonai biztosítással.

Szatmáron csend uralkodik. A lakosság megtudta, hogy tegnap a repülőtéren 2 db helikopterből kommandós egységek kíséreltek meg leszállást, de azt a hadsereg megakadályozta. Úgy tudják, hogy az arab kommandó Patóháza (Pateu) környékére, a várostól északra mintegy 16 km-re szállt le.

Szatmárnémetibe eddig 25 magyar teherautó érkezett segélyszállítmányokkal, a román hadsereg lefoglalta az iskolák tornatermeit, és azokban raktározza el a gyógyszereket, vérplazmákat stb. Ezekből útnak indítottak már küldeményeket Aradra, Temesvárra, Szebenbe, Brassóba, Bukarestbe is.

December 26-án délután 5 órakor a Szatmárnémeti színházban megalakul a magyar dolgozók helyi tanácsa.

326 – Sz.

Magyar Országos Levéltár, a külügyminisztérium TÜK-iratai 1989, Románia, XIX-J-1-j, 75. doboz, 004753/1989., gépelt távirat.